

שלישה-עשר מי לודעה?

1

אנו עומדים בשער מחנה ההשמדה אושוויץ בירקנאו. מולנו ניצבת דוממה "הרמפה ההונגרית" שהוקמה לקראת סוף המלחמה, כדי שחיסול יהודי הונגריה יהפוך מהיר ויעיל יותר.

"ברוכים הבאים לגיהנום", לחש הרב בנימין. קולו יבש, סדוק ונטול רגש לחלוטין. באושוויץ, הסביר, למי שמרגיש אף סיכוי לשרוד.

"אם שאר מחנות הריכוז היו שבעת מדורי גיהנום, בירקנאו היה כף הקלע", אמר לי עוד בתחילת המסע. "עבור אדם מאמין ביקור בבירקנאו הוא מבחן סיבולת לחוסנה של אמונתו", אמר בדרכנו לשם. "רק כשיוצאים משם, ניתן להעריך נכונה, עד כמה היא חסונה".

כעת אנו כאן... נכנסים... "זאת תחנתם הסופית בהחלט של יהודי אירופה", אמר הרב בנימין, כשהנחתם ל"רמפה". במקום בו אנו עומדים, נגזרו חיייהם של מיליוני אחינו ואחיותינו. כאן נערכה ה"סלקציה", וכאן קבעו הדוקטורים הנאורים, מי ימות מיד ומי יאבד את צלמו בטרם ימות.

דממה אפפה את המחנה. בית קברות. "השתיקה ובירקנאו שלובים היו זה בזה מרגע הקמת המחנה", סיפר לי פעם שכני לספסל בבית הכנסת, ר' אהרן אדלהייט ז"ל, שאת בר המצווה שלו חגג כאן בבירקנאו. "בבירקנאו שררה דממה, גם כשהו בו מאה אלף אסירים. גם החיים נחשבו שם למתים ומתים אינם נוהגים לדבר. כי רקנאו היה מחוץ לתחום, פסק ר' אהרן, "אפילו לציפורים". מימין ל"רמפה" הזדקרו ארובות אבן מכוערות. שרידים אילמים ל"בלוקים" המפורסמים. מעולם לא הסיקו אותן. הגרמנים החליטו שבבירקנאו יעלה עשן מארבע ארובות בלבד. ממשרפה 2.3.4-5.

2

ריח עץ חרף נרף מן הצרופים. הפולנים הפכו את הגיהנום שלנו, מחיאון לתיירי.

ברוכים הבאים לממלכת השקר. חצוף הדשא בבירקנאו. חצוף ושקרן. מנסה להסתיר בעליו הירוקים את הזוועות. צומח כאילו לא היו דברים מעולם. רמאי ונבל הדשא בבירקנאו. רמאי כאדוניו הגרמני, ונבל כשכניו הפולנים.

קולות עליונים קטעו את הרהורי. שני ילדים פולנים רכובים על אופניים הלפו על פנינו. ילקוטי בית ספר על גבם. עושים את בירקנאו קפנדריה. כנראה מתגוררים בכפר בז'יניקה הנושק למחנה. הכפר שחרם לפתרון הסופי את "הבית האדום הקטן" - תא הגז הראשון בו השתמשו הגרמנים לרציחת האסירים בבירקנאו.

ליוותי אותם במטב מהורהר. האם בבתי הספר בפולין פלמדים היסטוריה? האם יודעים הילדים מה קרה כאן? אפילו מבט חטוף לא שלחו לעברנו. האם מתביישים הם במעשי אבותיהם? הצחקתם אותי. לפולנים אין בושה. מאז ומעולם למדו הפולנים את לדיהם כי כשיהודים טובלים אין זה מן הנימוס להפריע להם.

גם הרב בנימין הביט בהם. עצב עמוק נשקף מעינו הטובות.

"ראית את החצופים הללו? - סיננתי לעברו. "עוברים בכית הקברות שלנו וצוחקים כאילו כלום לא קרה? מנוולים הילדים כהוריהם!"

הרב בנימין חיבק את כתפי כמו טוב המנחם את נכדו. "עוזב אהרן. לא זו הדרך. הזעם לא ישיב את המציאות לאחור. הם בסך הכול ילדים. עוברים, אושוויץ הוא בסך הכל סוג של מטרד. מכשול המפריד בין ביתם ובין המרכז המ' סחרי של העיריה אושווינצים. אם היית מכיר את הפולנים הייתי מהעריך את העובדה שאחרי כל כך הרבה שנים הם עדיין מתירים לנו להגיע לכאן".

התיישבנו על המסילה החוצה את ה"רמפה". בדיוק היכן ש"מלאך המוות" - מנגלה ימ"ש, חרץ את גורלם ה"פריטים" כפי שכינו אחינו כפי הגרמנים. "חבריו הרופאים נהגו לשתות לשכרה לפני שעלו ל"רמפה". רק הוא התעקש לעשות זאת כשהוא מפוכח. שכרות עלולה לפגוע בשיקול הדעת, ומנגלה כיבד מאוד את מקצועו.

הרב בנימין הוציא מתרמילו מפוחית ישנה, ליטף אותה בעדינות והצמידה לפיו. ניסה. ניסה שוב. אך היא סירבה לנגן. נזכרתי ב"בעל תוקע" שבבית הכנסת שלנו. היה זה בראש השנה. הייתי ילד. כבכל שנה, כשהגיעה עת התקיעות, עליתי על מדרגות ההיכל כדי לצפות בפניו של ה"בעל תוקע". כבכל שנה הצמיד את השופר לשפתיו, אך בשונה משנים קודמות, באותה שנה השופר סירב לשתף פעולה בדיוק כמו שנהגת עתה המפוחית של הרב בנימין. אלא שהרב בנימין אינו מנגן במפוחית בפיו כשאר הבריות. עם הלב הוא מנגן, ומשום שמכיר הוא את טבעה, יודע הוא כיצד לפייסה.

"למפוחיות יש לב רגיש", הסביר לי. "אי אפשר להכריח אותה לנגן. היא כנראה ממתנה לדמעות שלי. הוא צדק. עם הרמעה הראשונה פתחה המפוחית את פיה, והרב בנימין ניגן. "הדנובה הכחולה"... של שטראוס... הצמררתי.

...טה טה, טה טה, טרללה לה לה לה, טה טה טה טה לההה... טה טה טה, להההה. שקרנית ה"דנובה הכחולה". שקרנית כמו הדשא שצמח סביבנו. יפה המנגינה. יפה וארורה. מעולם לא חשבתי שמנגינה יודעת לשקר. "הפסק בבקשה", ביקשתי. נגן מנגינה אחרת. איני מסוגל לשמוע את "הדנובה". בטח לא כאן. הרב בנימין המשיך. רק גופו היה לידו. נשמתו שטה בעולם אחר לגמרי.

כעבר אהבתי מאוד את ה"דנובה הכחולה". היה בה משהו מיוחד, המשרה רוגע ונעימות. אך מרגע שנודע לי כי מנגלה ימ"ש נהג לשרוק אותה, תוך שהוא מנענע את מקלו ימינה ושמאלה, בזמן שחרץ את גורלות אחיי ואחיותיי, נדרתי לבלי שלא אשמענה עוד. שקרנית הדנובה הכחולה, כמו הדשא הירוק שצמח סביבנו.

3

"נהג, בדיוק כאן עמד". הרב בנימין חזר לחיים. "אתה רואה אותו? תמיד מחיך. כשמחייכים קל לשרוק."

השריקה של מרגיעה אותו. כך הוא מדויק יותר. תקשיב אהרן. תקשיב... הנה..."

טה טה, טה טה... שמאלה. טה טה, טה... בת כמה את? שש עשרה? ימינה, טה טה, טה טה... שמאלה. טה טה טה טה... שמאלה.

הרב בנימין קטע את נגינתו... גם אותו סחטה ה"דנובה". רגיש רבי בנימין כמו המפוחית שלו. "יחי חושב אתה שקל לי לנגן איתה פה? גם אני שונא את ה"דנובה הכחולה", אך כשאני כאן, אני מוכרח לנגן אותה.

חשבת פעם מהי מפוחית? חתיכת פח ששואבת אוויר "מת" מן הריאות, ובעזרת הלב שפועם בה, היא הופכת אותו למנגינה של חיים.

שם... הצביע הרב בנימין לעבר הריסות משרפה 2. שם לקחו יצירות אנושיות ומלאות חיים והפכו אותן לעשן. לאוויר מת. אני מוכרח לנגן כאן, אהרן. אני מחייה את האוויר. אל תפריע בבקשה".

הרב בנימין הצמיד שוב את המפוחית לשפתיו. ידיו החלו רועדות. שפתיו התעוותו, והמפוחית... החלה לבכות יחד אתו... ואז במקום "הדנובה הכחולה", מרדה בו המפרח חית... ונתנה תוקף... קדושת היום... כי הוא נורא ואיום". כך ניגנו.

כשסיימה, החזיר אותה הרב בנימין לנרתקה. "תפקידה של מנגינה לפתוח את הלב", אמר, "כשהלב נפתח מספרים סיפור. לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים". וכך סיפר לי הרב בנימין בעודנו יושבים על מסילת הרכבת במרכז ה"רמפה" באושוויץ בירקנאו.

4

בדרך כלל, צמד המילים "ליל הסדר" מציף את לבנו בזיכרונות שמחים ותגניים. חגיגיים - לפי שתמיד חל "ליל הסדר" כתג הפסח. ושמיים - על שום שבדרך כלל מגיעים לידים אצל שולחן הסדר כשהם עטופים בבגדים חרשים ונקיים. וטבעם של ילדים שמחים, שהם נוהגים לשמח את ליבם של המבוגרים בדבוריהם וכשירתם.

אלא שאם "ליל הסדר" שם נרדף הוא לשמחה, מה טיבו של "בדרך כלל" זה שהוכרנו לעיל? וכי יעלה על הדעת שישנן משפחות שאינן שמחות ב"ליל הסדר"? אכן כן. אצל בני משפחתו של קלמן לדוגמא, "ליל הסדר" מעולם לא הוחזר וזיכרונות של שמחה, וכל כך למה? לפי משפחתו של קלמן לא הייתה "רגילה", וידוע כי אין שמחת "ליל הסדר" נוהגת אלא אצל משפחות רגילות.

שאצל משפחות רגילות מלווה השמחה את "ליל הסדר" מתחילתו ועד סופו, ואילו אצל משפחת קלמן היה מתחיל "ליל הסדר" בחשש וכחשד ומסתים בצער וככאב גדול. כל כך גדול, שאם הייתם מזדמנים לכיתום כסופו של "ליל הסדר" טועים הייתם לחשוב שהגענתם אצל "תשעה באב" ולא אצל חג החירות.

ולפי חששו בני משפחתו של קלמן מ"ליל הסדר", תפילה מיוחדת תקנו בגללו, והיו לוחשים אותה, כיראה ובפחד כטרם יחל אביהם בסדר "קדש ורחץ".

קלמן לא שמעה מפייהם מעולם. גם משום שבעטיו תקנה, ואין זה מן הנימוס שהיא האדם שומע תפילה שתקנו בגללו, ובעיקר משום שנהגו לאומרה בעת שנכנס קלמן אצל

שכל מחלות מקצרות חיי בעליהן וממילא מקצרות גם צערן, ומחלה זו מאריכה חיי בעליה ומכאן שגם את סבלו. שכל מחלות אפשר ומשפיעות על נפש בעליהן ואפשר שלא, ומחלה זו מטלטלת את נפש בעליה ומלפסחה, עד שהיא עבד לה והיא אדונו.

ומזכה את ילדיו של החולה בה, עד שמכונים הם בתואר "דור שני".

שכל מחלות אף שאין להם מרפא בהווה, אפשר ותתגלה רפואתן לעתיד, ומחלה זו אין לה תקווה ומזור כלל וכלל, והלוקים בה מאבדים תקוותם, רימיהם מתמלאים חשכות ואפילה עד יום מותם.

לפיכך אמרנו לעיל כי רק הדיוטות אטומים מכנים מחלה זו כשם "ניצול שואה". לפי שאין לך שקר גדול מזה, וכי פגשתם מימיכם בן ממתה ש"ניצול" מן השואה? שגם אם גופו חי ליבו מת, וכיצד ניתן לבנות בר מינן "ניצול"? והרי גרוע הוא מן המתים. שהמתים גואלן המוות מייסוריהם, ומת זה מתייסר בייסורים קשים אף שאינו חי כלל.

ואף שאמרנו שהיה קלמן חולה אנוש, לא הכירו הבריות בכך כלל, עד שהיה קלמן בעיניהן כאדם רגיל לגמרי, שכן מחלתו האורורה לא הייתה מתפרצת אלא ב"ליל סדר", וב"לילות אלו נוהגים הבריות להסב כחוק בני משפחותיהם בלבד.

וכשהיה בא זמנה של זו להתפרץ, הייתה האורורה אחרת חלצה ועלה מטיט היוון, חושפת מלמעתייה, ושורפת בחמתה כל אדם הנקרה בדרכה. ובכלל "כל", ליבם של בני משפחת קלמן. ללא יוצא מן הכלל. וקנים נשים ויטם. וכיון שנסרף ליבם, הושבתה שמחתם. לפי שאין דרכה של שמחה לשכון בלבכות מפריחים.

הוא סיבה שהיה הפחד משתק את בניו של קלמן עם ברא האביב. שהיו יודעים כי תג החירות חל בו. ואין חירות בלא הסבה, ואין הסבה אלא ב"ליל סדר", ואין "ליל סדר" בלא "זה" האורור, ההופך את אביהם ל"בר מינן" מהלך.

6

וכך היה נערך סדר ליל פסח בבית משפחת קלמן. כשהוא עטוף ב"קטל" חדש, היה מתייצב קלמן בראש השולחן. כיפה לבנה לראשו, ודקנו הלבן מתמוז ב"קטל" לבן שלו. עד שנומה היה למלאכי השרת עת הם מקלסים לאדונם.

באותם רגעים נראה היה שולחן ה"סדר" בבית קלמן "רגיל" כבשאר בתים. על המפה הצחורה נחה ה"קערה" כסטימיני ה"סדר" על גבה כבשאר בתים, ואף גביע שהיה מלא ביין משוכב נח לצידה כנהוג בשאר בתים. ורק מי שעין של צורבא לו, יכול היה להבחין שמשוהו בכל זאת אינו כשורה.

ששאר שולחנות מעוטרים בלילה זה בצלחות פורצלן חגיגיות עוד בטרם ה"קדש", ואילו שולחנו של קלמן לא הונחו, לא צלחות, לא כמולונות, ועל אחת כמה וכמה שלא סכינים, עד שהיו מגיעים אצל "שולחן עורך".

ובכל שנה ושנה, כשהיה קלמן סוקר שולחן שלו בטרם יחל ב"קדש", היה תמה, ומניח מידו גביע ננטל לכוס רא"ש שון, ושואל לטוביה"ה כדרכם של אוהבים וברמז בלבד: "אהה טיבה... מרוע אין צלחות מנותוח על השולחן? וכי שכתת שאין דרכם של בני אדם לאכול מתוך אבוס?"

וכשהייתה טיבה"ה מכווצת גביניה ומצמצמת עיניה שלא יבחין בדמעוניה, היה קלמן עוטה על פניו חיוך גדול ומפייסה בדברים שנוהגים בעלים לומר לנשותיהם כשהן מכווצות גביעם שלהן, וכך היה אומר: "גו... טיבה לה... אשת חיל שלי. בטח עמל של ניקיונות גרם לך שתשכחי. אישה טובה את טיבה"ה ושמן יאה לך. ואם כך ראתי לך כן, יאה כך. שבכות נשים נדקניות כמותך נגאלו אבותינו ממצרים".

חררו ללבוב "קטל" חדש שהיתה קנה לו טוביה"ה אשתו מירי שנה עם בא האביב.

וכך היו לחושים: "בבקשה ריבנו של עולם, שיעבור בשלום. יהי רצון מלפניך שלא יאה "ליל הסדר" זה ככל ה"לילות", שבכל "לילי סדר" אין אנו אוכלים אלא מרור... והלילה הזה... בבקשה מן אבא"ה שבשמים... קצת חרוסת... בבקשה ממך, המתק נא מרורינו. ובזכות הפילה זו שאנו מתפללים לפניך, רחם נא על קלמן בן פייה, שיצא מ"ליל סדר" זה בריא ושלם. בריא בנפשו ושלם בגופו, אמן נצח סלה ועד." ע"כ.

ורק כדי שלא תחשדו בבניו של קלמן שנוקרה בהם רוח מינות בה לקו כת ה"מחדשים", המתאימים נוסחים שלהם לפי רוח הזמן, הריני מוסר מודעה לפניכם:

אדוקים היו בני קלמן במסורת ישראל כאביהם הצדיק, ואף היו מקפידים על קלות כעל חמורי חמורות. ולא תיקנו הפילה זו מרצונם, אל בעל כרחם. לפי שלא הייתה משפחה חכם לרפא למכאובם, רק הרופא לשבורי לב יכול לחפש לעצמיהם, ועל כן אחזו בתפילתם בארוכות.

שיצא מחייהם, ממתנים היו בסבלנות לאביהם נכנס, ובפנים שחקתם של חג נכנס, ובציאתו הייתה חמייה נמתחת על פניו. וכך היה שואל:

"טיובה"ה יקרתי, בנין לך מנגה זה לקנות זה בכל שנה "קטל" חדש? וכי פורנית נהיית בדקנותך? מה פגם מצאת ב"קטל" ישן שלי? וכי אין די בו כדי לקיים מצוות הפסח?" אלא שטיובה"ה, כשמה כן הייתה, ועל כן לא השיבה לו כי קנתה לו "קטל" חדש משום שאין ראוי להשהות בבית "קטל" מוכתם ברם.

ואף שידוע אני שחפצים אתם מאוד לידע סודו של "קטל" המוכתם בדם האמור, אין אני מפרשו לכם עתה. גם משום שאין זה מקומו, וגם משום שעדיין יש לו להבין מפני מה לא הייתה משפחת קלמן משפחה רגילה. ואפשר שלכש נבין זאת, נבין גם כיצד בא דמו של קלמן אצל "קטל" שלו. עבור בני משפחת קלמן, האביב סימן קללה היה. ולפי כך, ברגע שהיה חזן בית הכנסת מזמר "יהי רצון" של ברכת החרוש, היה ליבם מצטמק, והיו פניהם נופלות, ואינן עולות עד עלות השחר שאחר "ליל הסדר" של אותה שנה.

וכל כך למה? משום שבאותה שעה היו בני קלמן נזכרים בסביבה בעבורה אין משפחתם "רגילה", וכשנוכרו בה היה מוחם מטרורקן ממהשבות "רגילות", ורק מחשבה אחת הייתה מלפפתם - האם "זה" הנורא יקרה גם השנה או שמא ירחם ה'?

ועל שאינכם יודעים דבר וחצי דבר בעניין "זה" האמור, אספר עליו בפניכם, אך רק את עיקרו, ובקיצור ממש, חו תהיה תשובה לשאלה כיצד הגיע דמו של קלמן אצל "קטל" שלו, ומפני מה לא הייתה משפחתו רגילה.

5

איש טוב וישר היה קלמן. טוב לשמיים היה וישר לבריות. שלם באמונתו ומשולם במידותיו. וסיבה שלמרות מעלותיו לא נמנה קלמן על גדולי הדור, הייתה אך רק מחלתו האורורה.

חולה היה קלמן במחלה ממארת, קשה ונוראה, וככל שביקש לה מזור לא מצא. וכל כך קשה הייתה, עד שאפילו את שמה לא היו מזכירים בביתו אלא בא"ת ב"ש ובלשון "סני נהורי".

כפי ההריוטות האטומים וחסרי הרגש הייתה מכונה מחלתו - "ניצול שואה", אלא שאין שם זה שמה הפרטי אלא שמה הכולל.

וכל כך קשה מחלה זו, עד שאם אתם מניחים כל מחלות שבעולם בכף אחת חו בשנייה, מכריעה היא את כולן. שכל מחלות, אפשר שיש להן ארוכה, ואפשר שלא, ולמחלה זו אין ארוכה עולמית.

וכך היו לחושים: 'בבקשה ריבנו של עולם, שיעבור בשלום. יהי רצון מלפניך שלא יאה "ליל הסדר" זה ככל ה"לילות". שבכל "לילי סדר" אין אנו אוכלים אלא מרור... והלילה הזה... בבקשה ממך אבא"ה שבשמים... קצת חרוסת... רחם נא על קלמן בן פייה, שיצא מ"ליל סדר" זה בריא ושלם

קולות עליזים קטעו את הרהורי שני ילדים פולנים רכובים על אופניים חלפו על פנינו. לקוטי בית ספר על גבם. עושים את בירקנאו קפנדריה. כנראה מתגוררים בכפר בז'ינקה הנושק למחנה. הכפר שתרם לפתרון הסופי את "הבית האדום הקטן" - תא הגז הראשון...

הניצב מולה. כאלו אומרת - "תחליט אתה אדוני... תחליט אתה... שהרי אם אלך לימין מתה אנוכי ואם אלך לשמאל מתה אנוכי... אלא ש'אדוני' זה אליו כוונה במחשבותיה, רופא היה, ולא ידעה שיינא שאין דרכו של רופא להתערב בהחלטות פציינטים שלו.

"מנגלה הביט בה במשך כמה שניות, הניח מפיו את שריקת "הרגובה הכחולה", ו...חיך. השתררה דממה. "שמאלה..." הכריע במקלו כשחיך על שפתיו. "שמאלה" חזר לשרוק.

כיון שנגוד דינה, עקרו ה"מפוספסים" את ידו קלמן מידה של שיינא באכזריות, ושילוחה שמאלה בדרך המר כילה אל בית המוקד, יחד עם סבא וסבתא וגולדה'לה שלה. כולם נלקחו שמאלה... כולם. חוץ מקלמן.

"שתינו עמדנו מאחור. סיפרה קלרה. נותרנו רק שתינו. אני וטריבה'לה אחותי. צעירות היינו מאחותנו שיינא. ילדות קטנות. כשהגיע תור מחתתי גוד וניצבתי בפניו, כשקלמן גיסי מביט בנו מנגד ימין. קפוא היה קקרו, ולבן כסיד ההיכל. "בת כמה את?", שאל ה"מנצח" בחיך.

"שש עשרה... זה... זה... שש עשרה..." גמגמה חי בגרמנית. המנצח כעס. ידע ששיקרתי. "הי... הי..." עיקם את פיו בתיעוב. "אלע זעכצן", ואז חקע בי את מבטו המקפוא ופסק... "ימינה".

"צעדתי ימינה והתייצבתי מאחורי גיסי קלמן. גבו רטט מבכי. לא אמרתי כלום. ידעתי כי בשניות אלו ממש עומדת אחותי התאומה טויבה'לה מול האיש עם המקל. לא הבטתי לעברה. לפתע הרגשתי נגיעה בגבי. טויבה'לה אחותי ניצבה מאחורי. עיניה ריקות ואטומות, ופיה לוחש כדרך החולים בנפשם - "שש עשרה... גם אמא שש עשרה... כולם עשרה... שש עשרה... אלע זעכצן... אלע זעכצן... גם גולדה'לה שש עשרה..."

"לאחר השחרור מילאה אחותי התאומה טויבה את מקומה של שיינא אחותנו, ונישאה לקלמן גיסנו - אבך. קלמן וטריבה הם הוריי..."

ילד טיפש שכמוך. לברקנאו רצית לנסוע. הידעת שלאבך קלמן הייתה אשה ושיינא שמה... אחותי? הידעת כי הייתה לו בת וגולדה'לה שמה... אחיינית? הידעת כי הילדה עם הצמות היסוד והשמלה הלבנה עם נקודות השחורות שאתה נכנסה לגן עדן אחותך היא? הידעת כי אמך טויבה, אחותה של שיינא היא שנישאה לאבך לאחר שנתאלמן מאחותיני שיינא הי"ד. עכשיו אתה יודע.

כעת מבין הנך מדוע אין אנו משפחה "רגילה" עכשיו אתה נוסע "כמו שצריך". כשאתה מגיע ל"שם", עמוד נא ליד השער בצומת המרכזי של המחנה, ליד ה"רמפה". שם תדליק נרות. דרוך אבך... זה קרה ב... ליל הסדר... "תש"ד". דודה קלרה סיימה את דבריה.

הוא ישב על מקומו חיוור כסיד, אצבעותיו לפתו את מסעד הכורסה, וליבו הלם בפראות. כשהביט בשעונו, קם ממקומו. כשהגיע אל הדלת עצר וסובב את ראשו לעברה. היא מיררה בככי. "סליחה דודה. סליחה. תודה לך. עכשיו אני נוסע... כמו שצריך".

9
"מה דודה קלרה רצתה ממך? זה כאמת היה כל כך חשוב? שאלה אשתו שהמנינה לו בירכב. "כן... אההמ... בעצם לא כל כך... קצת השלמות להיסטוריה המשפחתית שקשורות לשואה. זה הכל, ענה. כשחיזור כבר יסביר לה.

מה יאמר לה? שפתאום התברר לו שלאבא שלו הייתה אישה אחת? שיש לו אחות שאינו מכיר? שדורתה הפכה לאמו? שאבא שלו נשוי לגיטתו? זה לא טוב כשביולה. זה יכול לבלבל אותה. היא הרי גדלה במשפחה "רגילה". ההורים שלה לא באו מ"שם".

במהלך הביטה הכל התחרב אצלו. פתאום הבין מדוע "ליל הסדר" בבית הוריו שונה משאר ה"סדרים" הנערכים במשפחות "רגילות", ומדוע דווקא ב"ליל הסדר" נהגה מחלתו של אבא להתפרץ. פתאום הבין ששמה האמיתי של מחלת אביו אינה

"ניצול שואה", אלא "שיינא גולדה'לה". פתאום הבין שב"ליל הסדר" שכל שנה ושנה, חל הייאורצייט של אשתו שיינא ובתו הקטנה גולדה'לה שצערו שמאלה בבירקנאו. פתאום הבין מדוע דווקא כשהיה שמגיע אביו אצל "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" היתה מחלתו מתפרצת. שהרי ידע היטב מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. ידע טוב מכולם.

שהגיע לברקנאו עצר ליד השער הראשי משמאל ל"רמפה", הוציא מתרמילו שני נרות נשמה והדליק. אחד לזכר דודתו שיינא אשת אביו הראשונה, ואחד לזכר אחותו גולדה'לה אותה מעולם לא פגש.

10

עם שובו לישראל נסע הישר לבית אביו. קלמן כשתיקה. עצב רב ניבט מעיניו:

"נו... או היית שם...?" יגון עמוק אפף אותו. "כן", השיב בנו, "הייתי שם". "ומה ראית שם, דשא?"

"ראיתי אבא. ראיתי הכל. ראיתי את כל מה שלא רצית שאראה. דודה קלרה הראתה לי. ראיתי את דודה שיינא וראיתי את גולדה'לה. את כולם ראיתי, אבא", ואז... חיבק את אביו ופרץ בבכיי...

"למה לא סיפרת אבא? למה שתקת כל השנים? למה לא נתת לנו לשאת את כאבך יחד אתך? למה לא סיפרת שזה קרה בליל הסדר?"

קלמן שתק. המעות הופיעו בעיניו. זו הייתה הפעם הראשונה שראה דמעות בעיניו. הן זלגו בדממה. בתחילה באיטיות, ואז כסכר שנפרץ. קלמן ככה. ככה כאמת. מעיניו זלגו דמעות שכבש במשך ארבעים שנה. הפעם לא חבט קלמן את ראשו בשולחן. הוא ישב בכורסתו כשכתפיו רוטטות, ובכה ללא מעצורים.

כשנרגע, נחייבש מעיין דמעותיו ושם לשתיקתו. בנו הביט בו וידע "אבא נתרפא. בעזרת השם יתברך, ב"ליל הסדר" שיבוא לא תשוב המחלה הארורה לפקוד את אביו. וכך היה.

ב"ליל סדר" שחל לאחר נסיעתו לברקנאו, שוב לא הת-פרץ קלמן ב"מה נשתנה", ולא משום שנתרפא, אלא משום שבאותה שנה שוב לא הסב עמהם קלמן לשולחן.

"אבך התגעגע מאוד לאשתו שיינא ולבתו גולדה'לה, ועל כן הלך אצלם", אמרה לו טויבה'לה אמו, אחותה של שיינא. בשנה זו שוב לא קנתה טויבה'לה לקלמן שלה "קיטל" חדש לפי שכבר היה לו. איש לא ידע שלאחר פטירתו בקשה טויבה'לה מאנשי ה"חברא קדישא" שיקברו את קלמן בעלה ב"קיטל" שלו המוכתם בדם, כבקשתו.

באותה שנה, כששרו בני משפחת קלמן "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", איש לא בכה. ידעו הם שלעת והוא ממש. יושב אבא קלמן עם שיינא וגולדה'לה בגן עדן העליון תחת כנפי השכינה ושר "מה נשתנה" בקול גורל ובשמחה אמיתית.

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות יש שמאלה וימינה, והלילה הזה כולו ימין. שבכל הלילות יש בני שש עשרה ויש בני שבעים, הלילה הזה כולם שש עשרה... כולם... שש עשרה... אלע זעכצן".

11

קמנו מן הרדא. הרב בנימין קלמן הוציא את המפר-חית מנתיקתו.

"למדתי המון, אהרן, מהסיפור הזה", קטע הרב בנימין את הרממה.

"אני מלמד בישיבה הרבה שנים. תלמידים רבים וכתי ללמד. אחד מהם לא היה דומה לחברו. היו טובים והיו פחות. אך את אלו שפחות אהבתי יותר. למדתי שאין לך אדם בעולם שאין לא אח "שם" שלו. למדתי שההתנהגות של התלמיד שמולי לא נולדה אצלו. שהיא תוצר לוואי של ה"שם" שלו. ובעיקר למדתי שכשאר זוכים להבין את ה"שם" הייחודי שלו, גם מפסיקים לשפוט אותו, וגם מצליחים לשנות אותו.

אולי בגלל זה מופיעים ארבעה בניס בהגדה? אולי כדי ללמד אותנו שלכל אחד מהם יש "שם" משלו?

"בת כמה את?", שאל ה"מנצח" בחיך. "שש עשרה...".
יה... שש עשרה...
גמגמתי בגרמנית. המנצח כעס.
ידע ששיקרתי. "יה... יה..."
עיקם את פיו בתיעוב. "אלע זעכצן", ואז תקע בי את מבטו המקפוא ופסק... "ימינה!"

12

צעדנו לאורך ה"פסים" לכיוון מגדל "העבודה המשח-רת" המפוחית של הרב בנימין בחרה לנגן...
"א יודישע מאַמע... עס גיבט ניט בעסער אין דער וועלט..."

"אתה יודע מה מיוחד ביידישע מאמע? שהיא יודעת לפענח את ה"שם" הייחודי של כל אחד מילדיה", אמר הרב בנימין, והמפוחית המשיכה לנגן...

גשם החל לטפטף על הרדא הירוק והשקוף בבירקנאו. חברים טובים הם. שניהם מבקשים לעקור את הכול. אין הם יודעים שיהודים אנו, ושיזכרון ארוך לנו, ושכשם שלא שכתנו את יציאת מצרים ואת מתן תורה, את גלות בבל ואת גלות אדם, כך לעולם לא נשכח את שיינא וגולדה'לה. שהרי יהודים אינם אנשים "רגילים". כל גוי יודע זאת.

ב"ליל הסדר", כשסיפרנו ביציאת מצרים, סיפרתי לאשתי וילדי על שיינא וגולדה'לה. כשסיימנו לשר "אחד מי יודע", עמד בני הקטן על הכיסא והתעקש להמשיך... "שישה עשר מי יודע? שישה עשר אני יודע... שישה עשר גולדה'לה..."

או מי אמר שיהודים שוכחים? חג שמח.